

Martin Buber ve Paulo Freire Bağlamında Diyalektik İlişkiden

Diyalojik İlişkiye

Selim ÇEPNİ¹

ÖZ

Martin Buber 1878 yılından 1965 yılına kadar süren yaşamı boyunca, birçok alanda birbiri ile tutarlı düşünceler ortaya koymuştur. Modern dünyanın insanı nesneleştirmesini ve nesnelere esir düşürmesini eleştirmiştir. İnsan var oluşunu parçalayan, gerçekliğin kavranmasını sınırlayan bu görüşten insanı kurtaracak olanın diyalojik ilişki olduğunu "I and Thou" adlı eserinde vurgulamıştır. Ben-sen temel kelimesine dayalı bir ilişkinin, eğitimden dine bütün alanlarda insanı tecrübe dünyasından kurtarıp ilişki dünyasını kurarak, diyalektik ilişkinin insanı düşürdüğü açmazı çözüm getireceğini öne sürmüştür. Freire de modern dünyanın, bankacı eğitim modeliyle insanı ezen-ezilen ilişkisine hapsediğini vurgulamıştır. Ezen-ezilen ilişkisinin getirdiği kutuplaşma insanları diyalektik bir ilişki içine sokmakta, nesneleştirilen insan dünyanın gerçekliğine iştirak edememektedir. Freire de Buber gibi bu sorunun çözümünü, ezilenlerin özgürleşerek ezenlerle aralarında diyalojik bir ilişki kurmasında bulmuştur. Bu çalışmada Freire ve Buber' in düşüncesinde paralellik gösteren, modern insanın gerçek ilişki kurmasında tek yol olan diyalektik ilişkinin yerini diyalojik ilişkiye bırakması gerektiği düşüncesi işlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Martin Buber, Paulo Freire, Diyalog, Diyalojik İlişki.

From Dialectical Relations to Dialogical Relations in the Context of Martin Buber and Paulo Freire

ABSTRACT

For his life, from 1878 to 1965, Martin Buber has revealed consistent ideas in many areas. He criticized the modern world objectifying human beings and captivity of objects. He emphasized in his work "I and Thou" that the thing that will save fellow from this view that breaks human existence and limits the perception of reality is the dialogic connection. He defends a relation that is base on the Me-You notion, will bring a solution to the dilemma that the dialectical relationship has brought down to human by saving the human being from the world of experience and establishing the world of relationships in all fields from

Atıf İçin / For Citation: Çepni S. (2021). Martin Buber ve Paulo Freire Bağlamında Diyalektik İlişkiden Diyalojik İlişkiye. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi – USBED, Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 5, 213-238. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbed>

Makale Türü / Article Type: Derleme Makale / Review Article

Gönderilme Tarihi / Submission Date: 24.02.2021

Kabul Tarihi / Accepted Date: 12.05.20221

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi; Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Felsefe Grubu Öğretmenliği, Ankara, Türkiye

E-mail: selimcepni@icloud.com

ORCID: 0000-0003-1439-973X

education . Also, Freire emphasized that the modern world incarcerates the oppressor-oppressed relationship with the banking education model. The polarization made about by the oppressor-oppressed relationship brings people into a dialectical relationship, and the objectified human cannot participate in the reality of the world. Freire, like Buber, found the solution to this problem in the liberation of the oppressed and establishing a dialogic relationship with the oppressors. In this study, the idea that the dialectical relationship, which is the only way for modern people to constitute a real relationship, which is show parallelism within the thought of Freire and Buber, should be instead of the dialogic relationship is the approach.

Keywords: Martin Buber, Paulo Freire, Dialogic, Dialogical Relations.

GİRİŞ

İnsan dünyaya geldiği andan itibaren ilişki ağları ile örülür. İlişki ağları insanın hayatını baştan sona kuşatır. Öyle bir kuşatmadır ki bu insanın ürettiği kurumlardan, nesnelere ile iletişimine her şeyi kapsamaktadır. İlişki ağlarının dışında düşünebileceğimiz en ufak bir şey yoktur. Buber (1878- 1965), insanı ilişkiler içerisinde bir varlık olarak görmüştür. Dolayısıyla her yönelim bir ilişkidir, ilişkileri de kelime çiftleriyle ifade etmiştir. Kişinin kendiyile olan ilişkisini bile “ben-ben” kelime ikilisi ile nitelemiştir. Dolayısıyla temel kelimeler tek değil, kelime çiftleridir (Buber, 2003: 47). Freire’ de hâlihazırda içinde bulunduğumuz dünyanın ilişkiler dünyası olduğunu düşünmüştür. O bu ilişki dünyasını “ezen-ezilen” kelime ikilisini kullanarak okumaya çalışmıştır. Bu iki yaklaşımda öne çıkan temel husus dünyanın gerçekliğini bir tür ilişki içerisinde anlamamız gerekliliğidir. Dünya ilişkiler ağında algılandığı için bu iki düşünürün de temel problemi ilişkilerin gerçek bir şekilde kurulmasıyla son bulacağıdır. Onlara göre gerçek ilişkinin kurulabilmesi ancak diyalog ile mümkündür. Buber her şeye karşın halkların şu saatte birbirleriyle diyaloga, gerçek diyaloga girebileceğine inanmıştır. Gerçek bir diyalogda, taraflardan her biri ötekinin karşısında olduğu zaman, karşısındakini var olan bir başkası olarak dinler, onaylar ve doğrular. Sadece bu biçimde, çatışmanın, dünyadan kaldırılamasa bile, insanın hakemliğine sunulması ve böylece üstesinden geldiği bir noktaya taşınması mümkündür der (Buber, 1957: 238). Dolayısıyla Buber için çatışmalı durumlar ancak diyalog yoluyla, ortak noktalar arayarak, insanları ve toplulukları birbirleriyle konuşarak, şikayetlerini, sorunlarını ve görüşlerini paylaşmalarına izin vererek etkisiz hale getirilebilir veya düzeltilebilir (Morgan ve Guilherme, 2012: 988). Aynı şekilde Freire ezen-ezilen kelime ikilisinin çözümlenmesinin ancak eleştirel ve özgür-

leştirci bir diyalogla mümkün olacağını söylemiştir. Bütün bunların ışığında gerçek diyalogun bizi içine düştüğümüz açmazlardan çıkaracak tek şey olduğunu ortaya koymuş bulunmaktayız. Günümüzde diyalog doğruluğun sadece bireyle doğa arasına sınıkmış bir şey olarak görülmediğinden önem kazanmaktadır (Ünder, 1994: 639). Diyalogun kelime anlamına bakacak olursak, Yunanca dia: iki, logos: ses anlamına gelir ve karşılıklı konuşma ya da anlatım tarzını ifade etmektedir (Nesterova, 2004: 96). Buber'in diyalog alanındaki yazılarına bakacak olursak, fikrin sahipliğinden vazgeçerek dile getirilmesini “arasında-between” terimiyle kavramsallaştırdığı ve karşılıklılığa dikkat çektiği görülmektedir. Freire ise diyalog konusunda “bastırma konsepti-banking concept” terimini kullanmıştır. Öğrenme ve iletişimin düşüncelerin serbest biçimde ifadesi ve değişimiyle yani özgürleştirici bir şekilde ortaya konulması gerektiğini belirtmiştir (Özşener, 2018: 1041).

Diyalog ve diyalektiğin benzer kökten geldiğini varsayarsak ikisi arasında bir benzerlik olduğunu söylemek mümkündür fakat aralarında benzerlik olduğu kadar ayırım da söz konusudur. Gerek Freire'nin bakış açısını gerek Buber'in bakış açısını detaylı incelediğimizde onların hedef noktasının diyalektik değil diyalog olduğu gözükmemektedir. Bu konuyu daha detaylı incelememiz gerekecektir. Diyalektiğin kelime anlamına bakacak olursak üç kelimenin birleşmesinden meydana geldiğini görürüz, dia: iki, logos: ses, tekhné: teknik olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlam olarak, çelişkileri ortaya koyarak bu çelişkileri aşım, gerçekliğe ulaşmayı hedefleyen akıl yürütme yöntemi olduğu karşımıza çıkmaktadır (Nesterova, 2004: 96). Buradan diyalektiğin araştırma için bir yöntem olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bizim hedefimiz yöntem değil insanlar arasında gerçek bir ilişki olan diyalogu gerçekleştirmektir. İki düşünürün eğitim anlayışında daha iyi görüleceği üzere onlar bireyleri bir araştırma nesnesi olarak görmemektedir. Bireylerin nesne haline getirilerek öznelliklerinin yok edilmesini, ölçülüp biçilmesini, yatırım fonu gibi görülüp doldurulmasını diyalogun doğasına uygun olmadığını söylemektedirler. Dolayısıyla bizim hedefimiz diyalektik bir ilişki değil diyalojik ilişkidir. Bu diyalojik ilişki hayatın her alanında olduğu gibi eğitim alanının da temelini oluşturmaktadır.

Buber, insan davranışı iki boyutlu olduğu gibi insanın dünyası da iki boyuttan oluşmaktadır der (Buber, 2003: 47). Ben-sen temel kelimesi ve ben-o temel kelimesi bu iki boyutun iz düşümünü oluşturmaktadır. Ben-sen temel kelimesindeki ben ile ben-o temel kelimesinde ki “ben” aynı değildir. Çünkü ikisi farklı ilişki dünyalarının kelimesidir. Ben-sen temel kelimesinin kullanıldığı dünya ilişki dünyasıyken ben-o temel kelimesinin kullanıldığı dünya tecrübe dünyasını ifade etmektedir.

1. Tecrübe Dünyası ve Nesneleşmiş İnsan

Tecrübe dünyası, ben-o temel kelimesi üzerine kurulmuştur. Buber’e göre insanlar adeta şeylerin üzerinden geçer ve onları kullanırlar (Buber, 2003: 48). Üzerinden geçmek ve kullanmak, onların derinliğine inmeden, üstünkörü şekilde bağlantı kurmayı ifade eder. Tıpkı araba kullanmak gibi son derece aşına olunan, monoton hayatın bir ritüelidir. Günlük hayatta bu tarz edimler oldukça fazladır, niceliğin çokluğu onlarla insanların arasında gerçek bir ilişki olduğunu göstermez, onlardaki değişikliğin farkına bile varılmaz. Onlara aşına olmuş ve sadece yüzeysel bir şekilde kullanmışlardır. Dolayısıyla tecrübe eden kimseler tam anlamıyla dünyaya iştirak etmezler. Dünya da böylesine üstünkörü tecrübeye iştirak etmez (Buber, 2003: 49). Böyle durumlarda dünya kendisinin tecrübe edilmesine razıdır fakat bu tecrübeye ortaklık etmez. Onunla ilgilenmez, hiçbir şey almaz, katkıda bulunmaz. İnsan tecrübe etme ve kullanma kabiliyetini ne kadar artırır, ilişki kurma gücü bir o kadar düşecektir (Buber, 2003: 74). Bu nedenle insan ne kadar tecrübe dünyasında kalırsa oraya bağlılığı bir hayli artar. Tecrübe dünyasına olan bağlılık insanı ilişki dünyasından uzaklaştırır. Kendisine sen dediği insanı tecrübe edemez. İlişki dünyası tecrüben uzaktır dolayısıyla tecrübe “sen” den uzak olmaktır (Buber, 2003: 52).

Tecrübe dünyasına “O” ların hâkim olduğu görülür. Ben O’yu bir kişi olarak görmez O’yu bir nesne olarak algılar. Nesne yaptığı O’ya sahip olmaya çalışır, araştırır, böler, ölçer diğer O’larla onu karıştırır ve adeta kullanır. Onu nesnel bir yaklaşımla şeyler arasında bir şey yapar. Ben-o ilişkisi aynı zamanda vasıtalı bir ilişkidir, ben’in o’yu ölçüp biçmesi onu kendi çıkarlarına göre kavramsallaştırmasıdır (Tüzer, 2009: 19). Tecrübe dünyasında kişi hakikate, nesneye sahip olduğu gibi sahip olur. Hakikat zihinsel olarak

inşa edilip kullanılır, karşılıklı iştirak yoktur. İnsanlar şeyler dünyasında tecrübe etme ve kullanmayla yetinir. Hiçliğin imalarına karşı, nesneleşmiş üst bir fikir yapısı kurar ve bunun içinde kendilerini güvende bulurlar (Buber, 2003: 56). Ben-o ilişkisinde ben; gerçek anlamda O'ya ihtiyaç duymaz, bu durum ben'i kendi başına her şeyin efendisi yapar. Dünyaya karşı böyle bir tavır alış ben'i yalnızlığın denizlerine sürükler. Artık ben'in tecrübe dünyasına yalnızlık hakimdir, ben-o temel kelimesinin gerçekliği bir ayrılıktır (Buber, 2003: 64). Gerçekliğin ayrılık olması mutlak yalnızlığın ifadesidir.

Tecrübe dünyası insanı nesneleştirdiği ve yalnızlaştırdığı gibi onu varlığın gerçekliğine de götürmez. Nesneleşmiş ve yalnızlaşmış insanın artık gerçeklikten çok uzakta olduğu görülür. Tecrübe dünyasında kurulan ben-o ilişkisi bizi varlığın kendisine götürmek yerine onun sadece görünüşlerine götürür (Buber, 2000: 147). Günümüz dünyasında son derece artmış olan Ben-O ilişkisi, hayatın içerisinde su götürmez bir şekilde hakimiyeti ve yönetimi eline almıştır. Her şeye sahip olan, her şeyi yapabilecek güçte, her şeyi başaran bir bendir ben-o ilişkinin ben'i. Tecrübe dünyasının beni; sen diyemediği gibi esasında bir varlıkla da buluşamaz. Kullanmaya ve şeylerin üzerinden geçmeye dalmış ben, modern zamanın efendisidir (Buber, 2000: 149). Modern çağın efendisi olan bu ben, her şeye sahip olma isteğinden dolayı kibirlidir. Baştanbaşa onu bürüyen hırs, onu kendinin olduğu gibi her şeyin sahibi olma arzusuyla tetikler. Her şeye sahip olmaya çalışırken edimlerinin sorumluluklarını da almaktan kaçır. Böylesine bir yaşam onu sahip olduklarının esiri yaparken adeta geçmişe gömer. Kendisine yüksek surlarla çevrili bir geçmiş kalesi inşa eder ve sahip olduklarıyla beraber orada ölmeyi bekler. Çünkü o yalnızdır ve gerçek bir ilişkiye sahip değildir.

Buber'in ben-o ilişkisinin bir yansıması ezen-ezilen ilişkisinde görülmektedir. Ezenler, ezilenleri nesneleştirir. Ezilenler için ezenlerin biçtiği amaçlardan başka amaç yoktur (Freire: 2020: 79). Ezilenlerin nesneleştirilmesi onları tecrübe dünyasının bir malı haline getirir. Tecrübe dünyasına mahkûm edilen ezilenler yalnızlaşır ve özgürlüklerinin yanında mutluluklarını da kaybederler. Ezenler onlara amaçlar biçerken onları ölçüp biçer ve istedikleri gibi kullanmak için farklı formlara sokarlar. Ezenlerin araştırma ve kullanma nesnesi olan ezilenler artık insandışlaşmanın kapılarına dayanır. Ezenler için

bu öyle sıradan bir hale gelmiştir ki artık karşısındaki insanlar nesnelere farksızdır. Ezilenleri nesneleştirmek sadece ezilenleri değil ezenleri de insandışılaşmanın kapılarına götürür. Çünkü artık her iki taraf da ben-o ilişkisinin pençelerindedir. Nesneleştirme; ezen-ezilen pedagojisinde bankacı eğitim modelinin bir sonucudur. Herhangi bir öğrenci-öğretmen ilişkisini düşünecek olursak, bu ilişki anlatan öğretmen, dinleyen nesnelere olan öğrencilerden oluşur (Freire, 2020: 79). Böyle bir eğitim modeliyle beraber hayat kendi nesnelere olan bireyleri yetiştirir. Artık insanlar seri üretim nesnelere haline gelmiştir, onları üretenler de daha sonra değineceğimiz bankacı eğitim fabrikasıdır. Bununla beraber nesneleştirilen insanlar, insandışılaşma sürecine girerler. İnsandışılaşma, tecrübe dünyasına hapsedilmiş ezilenlerin kaçınılmaz sonudur. Onlar gerek aldıkları eğitimle gerek özgürlüklerinin kısıtlanmasıyla insandışılaşmışlardır.

Ezen-ezilen ilişkisinin diyalektik bir ilişki olduğu ilk bakışta aşikârdır. Her ne kadar iki taraf da tecrübe dünyasına ait olsa da onları bu tecrübe dünyasında tutan şey aralarındaki karşıtlıktır. Daha önce ortaya koyduğumuz gibi yalnızlaşma ve nesneleşmenin bir sonucu olarak diyalojik ilişki kuramama, insanları bir diyalektik içerisinde belirler. Bu durum Buber için de söz konusudur. Ben-o ilişkisinin çıkmazı da tıpkı ezen-ezilen ilişkisindeki gibi iki tarafın birbirine daimî yabancılığıdır. Bu yabancılık her iki düşünür için insanın iki alternatifinden yanlısının egemen olmasıyla mümkün kılınır. Freire için insanlaşma-insandışılaşma arasından insandışılaşmanın egemen olmasıyla, Buber için ise ben-sen temel kelime ikilisinin yerine ben-o temel kelime ikilisinin egemen olmasıyla oluşur.

2.Diyalektik İlişkinin Özgürleştirilmesi Olarak Diyalojik İlişki Dünyası

2.1. Diyalektik ve diyalojik kavramlarına bakış

Diyalojik sözcüğünü Rus edebiyat eleştirmeni Mikhail Bakhtin, ortak bir zemin bularak çözümleyemeyen tartışmaları adlandırmak için türetmiştir. Ortak bir anlaşmaya varılmasa da karşılıklı alışverişte insanlar kendi görüşlerine daha çok hâkim olur ve diğerine yönelttikleri anlayışlarını genişletirler (Sennett, 2012: 31). Bakhtin, insan varoluşunun düzlemini karakterize etmek için diyalog terimini kullanmaktadır. En geniş anlamıyla,

diyaloğu insan hayatının bir özelliği olarak görür ve yaşamın doğası gereği diyalojik olduğunu söylemektedir (Bakhtin, 1984: 293). İnsanların bir özelliği olarak diyaloğa girmesini ve bu diyalojik angajmanın iletişimin tek gerçek aracı olduğunu söylemektedir (Bakhtin, 1984: 287). İletişim sadece kelimelerle değil aynı zamanda beden dili, giyim ve sosyal davranışlarla beraber ortaya çıkar. Dolayısıyla diyaloğa kişi bütün hayatı boyunca gözleri, dudakları, elleri, ruhu, tüm bedeni ve eylemleriyle katılır. (Bakhtin, 1984: 293). Bakhtin gibi düşünen Jaspers; insanın kendisini gerçekleştirmeye olanak verecek olanın iletişim ortaklarının birbirleriyle gerçekleştireceği varoluşsal iletişim olduğunu söylemektedir (Erdem, 2003: 173).

Her söz edimi, en basit günlük konuşma dahi diyalojik temelde kurularak insan varlığının ve dilin çoksesli niteliğini dışavurmaktadır (Bakhtin, 2001: 20). Diyalogun, çeşitli seslerin ya da amaçların çarpışmasından öte tarihsel bir anlamı da bulunmaktadır. Bu anlamda diyalog, tek bir söz ediminde birden çok bağlamın çarpışarak toplumsal dillerin maskelerinin düşürülmesidir (Bakhtin, 2001: 23). Sözcükler diyaloglarda, diyalogların içerisinde canlı bir yanıt olarak doğarlar; sözcükler ancak nesnede olan yabancı bir sözcükle girdiği diyalojik etkileşimde şekillenebilmektedir (Bakhtin, 2001: 56). Kelimenin ve dilin olmadığı yerde diyalog olamaz. Diyalojik ilişkiler bir dili varsayar, ancak bir dil sistemi içinde yer almazlar. Bir dilin öğeleri arasında yer almaları olanaksızdır (Bakhtin, 1986: 117). Diyalojik sınırlar, canlı insan düşüncesinin tüm alanıyla kesişir. Yapıtlara, teorilere, sözcüklere, insanlara dair düşünme biçimimizin doğası diyalojiktir (Bakhtin, 2001: 356).

Bakhtin, son çalışmaları arasında yer alan "From Notes Made in 1970-71" adlı eserinde diyalog ve diyalektik arasındaki ilişkiye değinir. Diyalektiği, ifadenin özgünlüğünü ve benzersizliğini ortadan kaldıran bir soyutlama olarak görür ve reddeder (Rule: 2011: 931). Bakhtin'in diyalektik kavramına yönelik temel itirazları onun indirgemeci ve soyut olduğuna yöneliktir. Diyalektiğin kavramları tek bir soyut bilince sıkıştırdığını düşünerek, diyaloğu ve çok sesliliği ortadan kaldırması açısından monolojik olarak görmekte ve eleştirmektedir (Rule: 2011: 932).

Diyalektik konuşma okulda öğrendiğimiz gibi, zıtlıkların sözel oyunundan aşama aşama bir senteze ulaşmayı merkeze almaktadır. Diyalektik, konuşmanın amacı sonunda ortak bir anlayışa ulaşmaktır (Sennett, 2012: 30). Freire de çağın temel çelişkisini insanı ezen-ezilen çelişkisine sürükleyen diyalektik ilişki tarzı olduğunu söylemektedir (Rule: 2011: 930). Bunların yanı sıra Montaigne ve Herodot diyalektik yerine diyalojiyi tercih etmiştir. Montaigne, diyalojik konuşmaları diyalektik argümanlara nazaran daha çok benimsemiştir. Çok eski bir anlatım pratiğinin modern adı olan diyalojik antik tarihçi Herodot tarafından da kullanılmıştır (Sennett, 2012: 335).

2.1. Diyalektik ilişkinin özgürleştirilmesi olarak diyalojik ilişki

Buber, Bakhtin ve Freire, ben ve öteki arasındaki ilişkiye dair meseleye ortak bir kaygıyla yaklaşmaktadırlar. Bakhtin, Buber'i 20. yüzyılın en büyük filozofu olarak görmektedir. Aralarında farklılıklar olmasına rağmen Buber'in ben-sen kavramı Bakhtin'in diyalogları üzerinde derin bir etki yaratmıştır (Rule: 2011: 928). Hem Bakhtin hem de Freire için diyalog, otantik olarak insan olabilmenin merkezinde yer almıştır. (Rule: 2011: 930).

Freire ve Buber çağın açmazlarına karşın benzer bir yaklaşım sergilemiştir (Arnett: 1986: 161). İkisi de tecrübe dünyasının insanları diyalektik ilişki tarzlarıyla nesneleştirdiğini, insandıştırdığını ileri sürmektedir. Elbette insan kendi içinde bu durumlardan sıyrılabilir potansiyeli taşımaktadır. Bu potansiyeli aktif duruma getirmek ve diyalektik ilişkiden insanın doğasına uygun olan diyalojik ilişkiye geçiş belirli şartlar altında mümkündür.

Buber açısından bu meseleye baktığımız vakit insanı diyalektik ilişkiye gömenin, modern bakış açısı olduğu anlaşılmaktadır. Modern felsefenin önemli aktörü olan Descartes'in gerçekliği, özü düşünce ve uzam olan birbirine indirgenemez iki ayrı töz olarak ele alması, bilen, algılayan, düşünen özne ile bilinen, algılanan nesne arasındaki tüm bağların kopmasına neden olmuştur (Ulukütük, 2011: 98). Bu kopuş Descartes'in cogito merkezli düşüncesini oluşturur. Bu düşünce soyutlama yöntemiyle kişinin kendi üzerine katlanarak somut-başlama noktasını bilgi olarak elde etmesidir. Ben'in bu tarz bir tüm-dengelimle keşfi imkansızdır. Buber' e göre ben'in ancak ve ancak yaşayan bir sen ile keşfedilebilir olduğu görülmektedir (Buber, 2000: 54). Dolayısıyla yaşayan bir sen ile

ilişki kurulduğu vakitte diyalektik ilişkiden diyalojik ilişkiye geçebilmek mümkün olur. Bunun ışığında Buber monoloğu toplum üzerinde kısıtlamalar ve ayrılık yarattığı için gerçek bir iletişim olarak görmez (Arnett: 1986: 63).

Buber için, tam anlamıyla yaşamak, ilişki içinde olmak ve yapabilme yeteneğine sahip olmaktır (Blenkinsop, 2005: 304). Bu çerçevede Ben-Sen ilişkisi, Ben-O ilişkisinden farklı bir yapıda önümüze çıkmaktadır. İnsanın artık bir nesne olmayıp bir şahıs olarak ben'in karşısında yer aldığı görülmektedir. Bu denli bir karşılaşma ben-sen kelime ikilisine ait ilişki dünyasını kurar (Buber, 2003: 49). Sen ile olan ilişki aracısız olduğu görülür. Herhangi bir kavram, bilgi yahut tasarım Ben-Sen arasına giremez. Dolayısıyla Buber için ben töz değil, bir ilişki olarak karşımıza çıkmaktadır (Levinas, 1989:63). İlişki dünyası temelde üç alanda kurulur bunlar; Birincisi, tabiat ile hayat arasındadır. İlişki karanlıkta salınır vaziyettedir ve dile gelmez. Varlıklar öznenen hareket alır, ancak özneye gelemez. Onlara söylenen sen kelimesi, dil eşiğinde takılı kalır. İkincisi, insanlar ile hayat arasındadır. İlişki aydınlığa geçmiştir, açık haldedir ve dile gelir. Sen'e bir şeyler verebildiği gibi sen'den alınabilir. Üçüncüsü, manevî varlıklar ile hayat arasındadır. İlişki açıktır ve bir buluta sarılmış gibidir. Dilden mahrum olsa da onu meydana getiren kendisidir. Açık olarak sen dendiğini duyulmaz fakat seslenildiğini hissedilir. İnsan ağzıyla söylemekten aciz olsa bile her harekete cevap verir, temel kelime sen'i adeta varlığıyla söyler (Buber, 2003: 50). Bu üç alanın hangisiyle ilişki kurarsa kurulsun, var olan her şeyde göz ezeli-ebedi sen'in etkilerindedir.

Buber, Tanrı'yı nihai veya ebedi-sen olarak tanımlar ve insanın Tanrı ile ilişki kurmasının tek yolunun ben-sen ilişkisi olduğunu söylemektedir (Morgan ve Guilherme, 2012: 983). Var olan her şeyle onun nefesi sezilir, her alanda her sen ile beraber ezeli-ebedi sen'i kast edilir, ona doğru yürünülmektedir. Buber'e göre, insan hem ebedi-sen hem de onun tezahürleriyle, kişisel ilişkilerde insan olur. Sen ile karşılaşma sayesinde, insan benliğini gerçekleştirebilir (Çınar, 2006: 20). İlişki dünyasını kurduğumuz sen tecrübe edilebilir değildir. O karşıda dursa dahi ne tecrübe ne de tarif edebilir. Sen tecrübe dünyasında çok daha açık ve parlak olmasından ötürü berrak bir şekilde gözükmektedir.

Dolayısıyla tecrübe edilemezliğinden dolayı hiçbir şeyi tecrübe edilemez, ayrıntıları bilinemez olduğu halde her şeyini biliriz (Buber, 2003: 53).

Diyalojik ilişki dünyası senlerden oluşur. Ben sen’i nesneleştirmez, onu ölçüp biçeceği, araştırma yapacağı bir alan olarak görmez. Sen kontrol edilecek bir nesne değil bütün varlığıyla kendiliğiyle kişidir. Ben ve sen birbirlerinin içine akar, dünyaya ve gerçekliğe karşılık verir, iştirak ederler. Birbirinin özgürlüğüne zarar vermezler kendiliklerini muhafaza ederek evrene birbirinin ışığından bakarlar (Tüzer, 2009). Bu ilişki determinizm ağırlıklı değil, seçim ve özgürlüğün baskın olduğu bir ilişkidir. Ben modern anlamda kendi başına var olabilen yalnız bir varlık değil sen’e ihtiyaç duyan, karşılıklı ilişkiyle var olabilendir. Bu ilişki için bir vasıtaya ihtiyaç yoktur, ilişki vasıtasızdır. İlişki olabilmesi için güven, sevgi, alçak gönüllük gibi değerlere ihtiyaç vardır. Kişisel sorumluluğun ön planda olduğu bu ilişkide anlamlılık değerlerin mutlaklığıyla var olur (Tüzer, 2009: 20). Buber kısaca diyalojik ilişkiyi bizlere bu şekilde tarif etmektedir. Ona göre diyalektik ilişkiden diyalojik ilişkiye geçiş tecrübe dünyasını terk edip, ilişki dünyasına geçmekle mümkündür.

Buber felsefe tarihinde birçok filozofun göz ardı ettiği bir şeyi vurgulamıştır; dinlemek. Gerçekten dinlemek, diğerine hazır olmayı yani diğerine bir bütün olarak yanıt vermeyi ve diğerinin kendi sözlerini ve anlamını söyleyebileceği bir alan yaratmayı gerektirir (Gordon, 2011: 207). Buber için gerçek diyalog, önyargılı olmayan ve kendiliğinden gelişen, bir bireyin doğrudan partneriyle konuştuğu ve diğerinin öngörülemeyen tepkisine cevap verebildiği bir sohbetir (Gordon, 2011: 208). Bu sohbette Buber’in vurguladığı nokta, karşıdakine kendini empoze etmek veya diğerini değiştirmek değil karşıdakini farklılığı ve benzersizliği ile kabul etmektir (Gordon, 2011: 209). İşte Buber burada kucaklamak terimini kullanmıştır. Kucaklamak bir başkasının konumu ve yaşadığı durumla özdeşleşme eylemine atıfta bulunurken aynı zamanda net bir şekilde kendilik duygusunu sürdürmeyi içermektedir (Gordon, 2011: 212).

Bunların ışığında Buber felsefesinde diyalogun üç ana koşulu şunlardır; (a) kendiliğini muhafaza etmek (b) diğerine, sen’e açık olmak (c) kendiliğini muhafaza etmek ve sen’e

açık olmak arasındaki gerginliği hissetmek (Holopainen: 2010: 55). Bu koşulların yanı sıra Buber, gerçek diyalog esnasında bireylerin sahip olması gereken dört ana tutumu şöyle ortaya koymuştur: *Gerçeklik*, kendiliğiyle olmak, dürüst ve açık olmak. *Dahil etme*, diğer tarafı görmek, diğer tarafı deneyimlemek. *Onaylama*, diğerini sahiplenmeden ilgi duymak. *Mevcutluk*, diğeriyle karşılaşmaya tüm gerçekliğiyle konsantre olmak (Gürsel-Bilgin: 2020: 141).

Freire'ye göre diyalog her şeyden önce varoluşsal bir gerekliliktir (Miller, 1998, s. 76). Freire bu gerekliliği insandışılaşmış insanın insanlaşması olarak ortaya çıkacağını düşünmektedir. Bu insanlaşma ancak eleştirel bir tavır özgürleşme ile mümkündür. Dolayısıyla diyalektik durumda olan ezen-ezilen ilişkisi ezilenlerin hem kendini hem de ezenleri özgürleştirmesiyle diyalojik ilişkiye dönüşür. Freire, diyalogun var olabilmesi için altı niteliğe sahip olması gerektiğini düşünmektedir, bunlar: aşk, tevazu, inanç, karşılıklı güven, umut ve eleştirel düşünmedir (Gürsel-Bilgin: 2020: 145).

Dönüşüm ancak ezilenlerin kendini özgürleştirdiği bir pedagojiyle mümkündür. Ancak ezilenlerin pedagojisi bir üst akıl tarafından onlara altın tepside sunulan bir şey değildir, onu kendileri inşa eder. Bu inşa sürecine değinerek onların diyalojik ilişkiyi kurma sürecini serimleyelim. Ezilenler, özgürleşme süreci içinde çoğu kez kendi de bir ezilen olmasına rağmen astlarını ezer. Bu durum hayli yaygın bir fenomen olmakla beraber karşıdakini gerçek bir sen olarak kabullenmemekten meydana gelir. Özgürleşme sürecinin koşullarında, ezeni tam olarak değerlendiremezler, ezenleri kendilerinin “dışında” keşfedemezler (Freire, 2020: 64). Bu ezilenlerin kendi özgürlüklerini inşa ederken tecrübe dünyasından, insanı bir nesne olarak görmenin toplumdaki yaygınlığından ileri gelmektedir ve bu durumdan sıyrılmak basit değildir.

Ezilenler pedagojisini geliştirirken, bunu tek başına değil hep birlikte gerçekleştirmelidirler. İnsanlıklarını yeniden kazanma yolundaki mücadeleleri ezilenler için bir üst akıl tarafından değil, diyalojik ilişki kurarak kendilerinin geliştirdiği bir pedagoji ile mümkün olacaktır. Özgürleşme, ezen-ezilen ilişkisini fark etmeyle mümkündür. İnsanlar

ilişkilerinde yer yer kendilerinin de bir ezen olduğunu fark ederler. Dolayısıyla hem ezenler hem de ezilenler ortada insandışılaşma olduğunu kavrar (Freire, 2020: 67).

İnsandışılaşma aslında insanın ilişki içerisinde çıkarılıp nesne haline getirilmesidir. Nesneleştirilmiş insan, ezen-ezilen ilişkisinin en büyük yansımasıdır. Nesneleştirilmiş insanın, ezen-ezilen ilişkisinden çıkması ancak diyalog ile her iki tarafında nesneleştiğinin farkına varmasıyla mümkündür. Ezilenler nesneleştiğinin farkına vardığında artık özgürleşme sürecine girer, bu sürecin sonunda ortaya çıkan insan “yeni insan”dır. Tıpkı Buber de “ben-o” ilişkisindeki “ben” ile “ben-sen” ilişkisindeki “ben”in farklı kişiler olması gibi. Çünkü diyalojik ilişkinin insan üzerinde dönüştürücü rolü vardır. Diyalojik ilişkiyle başlayan özgürleşme sürecinin sonunda ezen de yoktur ezilen de özgürlüğünün peşindeki insan vardır (Freire, 2020: 67).

Ezen-ezilen çelişkisinin çözümlenebilmesi ancak ezilenlerin sınıf olarak ortadan kalkması ile mümkün olacaktır (Freire, 2020: 75). Bu aslında diyalektik ilişkinin ortadan kalkması demektir. Diyalektik ilişki zıtlıkların çelişkisinin ortaya konulduğu bir yöntem olarak kabul edilirse, ortadan zıtlığın kalkması diyalojik bir ilişkinin ortaya konmasıdır. Diyalojik ilişki ile beraber diyalektik ortadan kaybolur, her iki tarafın kendi benliğini yansıttığı bir ilişki ortaya çıkar. Bu türden bir ilişkiye diyalektik denilemez çünkü her iki kişi de kendini insanlaşmış şekilde var edebilir. Artık insanlar insanlaşmış, özgürlüklerine kavuşmuştur. Diyalojik ilişkiyle beraber nesne insan algısı yok edilerek, insanlar birbirlerine iştirak edebilirler. Dünya ve insan, birinin olmadığı yerde diğerinin olması imkansızdır. Bunlar ancak karşılıklı etkileşimi içerisinde var olurlar (Freire, 2020: 69).

3.Özgürlük ve Özgürleştirme

Buber gelenek bağlarının çözüldüğü çağdaş dönemde özgürlüğün abartıldığını düşünmektedir. Ona göre özgürlük ne bir doktrin ne de bir programdır, yalnızca bir olasılıklar alanıdır (Cohen, 1979: 89). Dolayısıyla Buber’i varoluşçu bir filozof olarak ele alırsak onun özgürlük hakkındaki fikirleri diğer varoluşçu filozoflardan ayrıştığı görülmektedir. Sartre’in anladığı anlamda özgürlük ezeli-ebedi sen’i içerisinde barındırmaz, onun anladığı anlamda özgürlük, insanın Tanrı’ya atfettiği yaratıcı özgürlüğü geri alma isteğidir

(Buber, 2000: 85). Yaratıcı özgürlük yaratmaya iştirak etmek isteğidir. Yaratıcı özgürlüğün yoluna girmiş kişi, gönderilme ve görevlendirilme anlamına gelen, gerçek insani varoluştan sapmış, farklı bir yöne dönmüştür (Buber, 2000: 85). İnsan ezeli-ebedi sen'e yönelerek insani varoluşa yönelmelidir. İnsan Tanrı tarafından yaratılmış fakat dünyaya gelişinden bu yana bağımsız bir şekilde kendini kurmuştur. O ezeli-ebedi sen ile olan ilişkisinde bu bağımsızlıkla yer alır. Böylece insanın hakiki varoluşunu kuran ezeli-ebedi sen ile olan diyalogunda tam bir özgürlük ve spontanelik var olmaktadır. (Buber, 2000: 125).

İnsanın gerek tecrübe dünyasında yaşasın gerek ilişki dünyasında, bir karşılaşmayla beraber olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu karşılaşma esnasında o özgürlük içerisinden karşılık verir. Yeri gelir nesnelere kullanır ve tecrübe eder yeri gelir ilişki dünyasında sen'e iştirak eder. Bunları spontane ve özgür bir biçimde yapar. Karşılaştığı tek şey kişisel sorumluluktur. Buber, sorumluluk olmaksızın özgürlük olasılığını kavrayamaz (Cohen, 1979: 89). İnsan ilişkide bulunmayı kendi istemezse ve iştirak etmezse sorumluluktan kaçmıştır. İnsan sorumluluktan kaçarsa, ben-sen ilişkisinde ki sen'e iştirak edemez ve nesneleşir. Nesneleşip, tecrübe dünyasının oyuncağı haline gelen insan, yüzeysellikten kaçamaz ve dünyaya katılamaz. Dünyayı ve varoluşu gerçek anlamda keşfedebilmek ancak kişisel sorumluluklarımızı bilip özgürce diyalojik ilişkiler kurmakla mümkündür.

Özgürlük kavramı sadece Buber'in dikkatini çekmemiştir, Freire'nin de özgürlüğe önem verdiği, üzerinde durduğu görülmüştür. Freire'ye göre insanlar doğal durumunda ezen-ezilen ilişkisi içerisindedir ki ben bunun diyalektik ilişki olduğu açıktır. İnsan bu diyalektik ilişki içerisinde nesneleştiği için o artık "insandışılaşmış" durumdadır. İnsandışılaşma diyalektik ilişkinin bir getirisidir. Ezenler ezilenleri bir nesne gibi kullanır. Onları gerçek bir muhatap olarak görmez. Muhatap olmamayı bırakalım onları sömürerek onların haklarını ihlal ederler (Freire, 2020: 75). Ona göre insanların hem insanlaşma hem de insandışılaşma gibi iki gerçek alternatifleri vardır. Fakat insanın yetisi sadece insanlaşmadır. İnsandışılaşma alternatifler içerisinde yer alsada insanın bir yetisi değildir (Freire, 2020: 62). İnsanların gerçek yetisi olmayan insandışılaşmış olan bu diyalektik ilişki içinden çıkmaları gerçek diyalog ile mümkündür. İnsanlar ne kadar cahillik içinde

olsalar da sessizlik kültürüne gömülse de her insan ötekilerle gerçek diyalog kurabilme ve kendi dünyasına eleştirel bakabilme potansiyeline sahiptir (Freire, 2020: 49). İnsanlaşmayı sağlayacak olan gerçek diyalogun kurucusu ezilen insanlar olacaktır. Zira ezilenlerin büyük insani ve tarihsel görevi vardır, o da hem ezilenleri hem de ezenleri özgürleştirmektir. Özgürleştirme sadece ezilenler için gerekli bir şey değil, ezenlerin de özgürleştirilmesi gerekmektedir. Çünkü insandışılama, sadece baskıya maruz kalma değildir, eğer gerçek bir ilişki kuramıyorsak yine özgür sayılamayız. Bu nedenle ezilenler kendilerini özgürleştirirken, aynı zaman ezenleri de özgürleştirirler. Ezenleri bir sınıf olarak ele alırsak onların ne kendini ne de başkalarını özgürleştirecek bir durumları yoktur. Kendilerini özgürleştirmeleriyle beraber ezenleri de özgürleştirecek olanlar ezilenlerdir (Freire, 2020: 67). Nihayetinde ister özgürlük, ister özgürleştirme diyelim, her iki kavram da gerçek diyalogu şart koşar ve iki düşünürün görüşleri paralellik gösterir.

4.Yaratıcılığa Bakış

Buber' in yaratıcılığı insanın doğuştan içinde barındırdığı bir güç olarak kabul ettiği görülmektedir. Ona göre gerçek ruh, şüphe götürmeksizin insana ait ilksel enerjilerin, öznel olarak kendisinde yoğunlaştığı yaratıcı güçlere sahiptir (Buber, 2000: 101). İnsanın içinde yaratıcı gücün var olması onun sadece bir yaratıcı güç olarak görebilmesi anlamına gelmez. Yani insan Freud'un libido varlığı gibi bir varlık değildir. İnsan eğer böyle bir varlık olarak ele alınırsa ben-o temel kelimesine sıkışarak yalnızlaşır. Tecrübe dünyasından çıkamaz ve dünyaya iştirak edemez. Buber yaratıcı içgüdünün insanı, ben-o temel kelimesine hapsedtiği için onun yerine otonom bir içgüdü olarak “meydana getirme içgüdü”nü (originator instinct) koyar (Tüzer, 2009). Meydana getirme içgüdüyle beraber insan dünyaya iştirak etmeye çalışır. Kendini dünyanın fatihi olarak değil ona iştirak eden, karşılıklı diyalojik ilişkiye giren bir birey olarak görür. Dolayısıyla yaratıcı iç güdüyle ben-o temel kelimesinin içine düşen insan meydana getirme içgüdüyle tekrar ben-sen temel kelimesine dâhil olmuş olur. Sanat gibi yaratıcılığın ön planda olduğu alanlarda bu güç asıl olarak ebedi sen ile olan ilişkide meydana çıkar. Eğer insan ezeli-ebedi sen'e yönelir, ben-sen temel kelimesini söylerse, o zaman yaratıcı güç gerçek anlamda ortaya çıkar ve eser meydana gelir (Buber, 2003: 52). Dolayısıyla Bu-

ber yaratıcı gücü kabul eder fakat insanın bir ilişki varlığı olduğunu unutup onu salt bir yaratıcı güç olarak görenlere karşı çıkar. İnsanın asıl gücü diyalojik ilişkiyle açığa çıkarılabilir, insan ancak bu şekilde dünyayla karşılıklı iştirak edebilir.

Buber ile Freire' nin yaratıcılık hakkındaki fikirleri arasında farklılık görülmektedir. Freire, yaratıcılığı insanlaşma sürecinin iki önemli ayağından biri olarak görür. Yaratıcılığın baskılanması insanın ezen-ezilen diyalektik ilişkisinde olmasının en önemli nedenlerindedir. İnsanın özgürlüğe kavuşması ve insanlaşması için yaratıcılık olmazsa olmazdır. Fakat bankacı eğitim modeli bunun önündeki en büyük engeldir. Bankacı eğitim modeli öğrencileri nesneleştirerek onları içi doldurulacak kaplar olarak görür. Öğrenciyi bir kap olarak düşünürsek ne kadar pısrıksa, kendisinin ne kadar dolmasına izin veriyorsa, bankacı eğitim modeline göre o kadar iyi bir öğrencidir (Freire, 2020: 90). Bu mantalitede bir eğitim anlayışı yaratıcılığı yok eder, öğrencilerin eleştirelliği ve özgürlüğü bu şekilde elinden alınır. Diyalojik bir ilişki kurabilmesi için yaratıcılığa önem verilmeli, eğitimcinin çabaları insanların yaratıcı gücüne derin bir güvenle dolu olmalıdır. (Freire, 2020: 93). Ancak böyle bir anlayışla beraber insan eleştirel özgürlüğünü kazanarak insanlaşabilir. Sonuç olarak, Buber yaratıcılığın doğru anlaşılması gerektiğini, Freire ise bankacı eğitim modeliyle onun yok edildiğini vurgulayarak, eğitimde yaratıcılığın incelenmesi gereken bir bahis olduğu üzerinde durmuşlardır.

5. Sevgi, İnanç ve Alçakgönüllülük

Buber ve Freire, diyalojik ilişkide sevgi, alçak gönüllülük, inanma gibi duyguların önemi üzerinde durdukları görülmüştür. Bu duygular hem gerçek bir diyalojik ilişkiyle dünyaya ve sen'e iştirak etmek için hem de insanlaşma süreciyle insanların özgürlüğüne kavuşması için olmazsa olmaz konumdadır.

Buber, duyguların metafizik olanı ve metafizik sevgi olgusunu inşa etmese de ona refakat ettiklerini söyler. Sevgi ben'in objesi ve onun sarıldığı şey değil, sevgi ben-sen ilişkisi arasındadır (Freire, 2020: 57). Ben-sen ilişkisi yaşamamış bir kimse her ne kadar tecrübe dünyasında sevgiyi tattığını düşünse de onu gerçekten bilemez. İnsanlar birbirleri için sen olduklarında güzel, çirkin, aptal dinlemeden, kozmik bir şey olan sevgiyi

yaşarlar. Sevgi günlük hayatın kargaşasında birdenbire ortaya çıkar. Sevginin olmazsa olmazı, ben'in sen'e karşı sorumluluğudur. Sevgi sadece aziz insanların hayatlarında ortaya çıkmaz, en tehlikeli durumlara atılan insanların bile hayatında ortaya çıkar. Dolayısıyla bizi tecrübe dünyasından, ilişki dünyasına taşıyacak en büyük güç sevgidir.

Freire ezilenlerin kendilerini ve ezenleri özgürleştirebilmesi için diyalojik ilişkiye geçilmesinin kaçınılmaz olduğunu düşünmektedir. Gerçek ilişkinin temelini de diyalogcular arasındaki sevmeye, alçakgönüllülük ve inanç oluşturmaktadır (Freire, 2020: 110). Diyalog kendini var edebilmek için derin bir insan ve dünya sevgisine ihtiyaç duyar. Dolayısıyla birey dünyayı, insanları ve hayatı sevmezse diyaloga giremez (Freire, 2020: 109). Diyalogun önsel şartlarından bir diğeri de insana inanmaktır. Diyalogcu insan daha tam olarak karşılık bir ilişki içerisinde bulunmasa dahi diğer insanlara inanır. İnsanlar arasında gerçek bir diyalog var olursa orada güven, anlam ve inanç bir araya gelir. İnsanlar böylece birbirlerine iştirak ederler.

Diyalog gerçek bir iş birliğini de beraberinde getirir. İnsanlar arasında böylesine bir yapının kurulabilmesi için en önemli şartlardan biri de alçakgönüllülüktür. Diyalog insanların yüzleşmesi anlamını da gelir. İnsanlar yüzleşirken aralarında kibrin var olması gerçek bir ilişkiyi baltalayacaktır. Kibir ile insanlara yaklaşmak diyalektiği yani insanlar arasında ki karşıtlığı arttıracaktır. Dolayısıyla hiçbir diyalog alçakgönüllülük olmadan var olamaz, var edilemez (Freire, 2020: 109). Sonuç olarak gerçek bir diyalog için sevgi her iki düşünür için olmazsa olmazdır. Freire, alçakgönüllülük ve inanca vurgu yaparak sevgiyi desteklemiştir.

6.Modern Eğitimin Kasıtlı İzli Şekillendirilmiş İnsanı

Buber ve Freire'nin ortak eleştirisi noktası modern eğitim anlayışıdır. Modern eğitim anlayışı insanı nesneleştirerek onun asıl özünü ıskalar. İnsanları içi doldurulacak, ölçüp biçilecek, araştırılacak objeler olarak görür. Onların bu eleştirisi ülkemizin eğitim anlayışını da dışarıda bırakmaz. Türkiye'nin eğitim anlayışının özeti olarak eğitim fakültesinde yapılan yaygın tanımlamayı ele alalım. Eğitim fakültesinde yapılan yaygın tanımlamalara bakıldığında Ertürk'ün yaptığı tanımlama öne çıkmaktadır. Ona göre "Eğitim,

bireylerin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla kasıtlı olarak ve istendik yönde davranış değişikliği meydana getirme sürecidir (Ertürk, 1972: 71).” Ülkemizde eğitimin yaygın tanımının bu olması, bizim eğitim anlayışımızın da insanı nesneleştiren bir anlayışa sahip olduğunun açık bir beyanıdır. Eğitiminde salt davranışa yönelik bir girişim insanın ontolojik bütünlüğüne aykırıdır. Taküyettin Mengüşoğlu ontolojik temellere dayanan antropolojisinde insanı özel bir varlık olarak ele alır (Mengüşoğlu, 2015: 83). Ontolojik temellere dayanan antropoloji, önyargısız, yalın, naif bir görüşten hareket eder. Kaynak olarak herhangi bir ön varsayıma dayanmayan insanın somut varlığında ve somut yapıp-etmelerinde bulunan fenomenleri alır. Bu fenomenler ne yalnızca psişik ne de biyolojiktirler (Mengüşoğlu, 2015: 74). İnsan, yapıp-eden, değerleri duyan, tavır takınan, önceden gören ve önceden belirleyen, isteyen, özgür ve tarihsel bir varlık olan, ideleştiren, bir şeye kendisini veren, çalışan, eğiten ve eğitilebilen, inanan, sanat ve tekniğin yaratıcısı olan, konuşan, disharmonik, biyopsişik bir varlıktır. Bütünlüğünü sağlayan fenomen ve başarılar bunlardır (Mengüşoğlu, 2015: 75). İnsanı farklı alanlara ve yeteneklere bölen teorilerin hepsi onu kendi varlık-bütününden, varlık-bağlarından koparmaktadır (Mengüşoğlu, 2015: 75).

Buber geçmişin değerlerine, ders kitaplarına ve öğretim programlarına öncelik verilen geleneksel eğitim anlayışına şiddetli eleştiriler yöneltirken, çocuğun pasif bir nesne, öğretmenin verdiği bilgileri saklayan alıcı bir araç olarak görülmesini reddetmiştir (Cohen, 1979: 82). Ayrıca ona göre eğitimde önceden belirlenen, her duruma ve her öğrenciye uygulanabilecek mutlak bir eğitim programı ortaya konulamaz (Çermik ve Güner, 2017: 83).

Buber’ in görüşlerine bakıldığında onun çocuğa obje olarak değil bir gerçeklik olarak gördüğü karşımıza çıkmaktadır (Buber, 2002: 98). Çocuğu gerçeklik görmek onun bir nesne olmayıp, ancak diyalog yoluyla iştirak edilebilecek bir varlık olduğunu gösterir. Böylesine bir belirleme o kadar önemlidir ki, eğitimin tüm amacı ve süreci, çocuğu gerçeklik olarak tanımayla değişecektir. Çocuk, ben-o temel sözcüğü ile yola çıkılıp tecrübe edilebilecek, kullanılabilir bir varlık değildir. Çocuk bize kendini sadece ben-sen kelimesi temelinde kurulan ilişki dünyasında gösterecektir. Dolayısıyla çocuk, öyle ta-

nımlanacak üzerinde işlemler yapılacak, sahip olunacak, belli amaçlar için işlenecek ve geliştirilecek bir proje değildir. Çocuk ben-sen temel kelimesinde iştirak edilecek, karşılıklıta bulunulacak ve etkileşim içerisine girilecek bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır (Tüzer, 2009: 21). Buber'e göre çocuk ile ilişkisinde öğretmen doğa ve ebedi sen gibi ilişkiden gizlenmemiş, tutarlı ve her zaman ulaşılabilir olmalıdır (Blenkinsop, 2005: 299). Böylece çocuğun bir gerçeklik olarak keşfi mümkün olmaktadır. Öğretmen ile öğrenci arasındaki ilişki de tam bir karşılıklılık olmaması gerekir. Tam karşılıklılık bir tarafın diğerine hâkim olmasına ve diğerinin bağımlılığına yol açar (Cohen, 1979: 92). Buber'in doğru bir şekilde fark ettiği gibi, eğitim ilişkisi ile tam bir karşılıklılık arasında belirli bir gerilim ve uyumsuzluk vardır. Tıpkı terapist-hasta ilişkisinin tam bir karşılıklılığa dayanamayacağı gibi. Terapist eğer hastanın hissettiği duyguları kucaklamaya kalkarsa, aralarında tam bir karşılıklılık olur ve terapötik ilişki baltalanır (Gordon, 2011: 212). Böyle bir karşılıklılık kendini özdeşleşme olarak gösterir ve diğeri ile çok fazla özdeşleşme, diyalojik bir konuşmayı bozmaktadır (Sennett, 2012: 32).

Buber eğitimi diyalojik ilişki içerisinde ele alarak hem modern eğitime hem de geleneksel eğitime karşı çıkmış olur. Modern eğitim geleneksel eğitimin öğretmen merkezli oluşunu eleştirerek öğrenciyi merkeze koyar fakat bu da aynı derecede yanlış bir yaklaşımdır. Bir şeyi tersine çevirmek onun özünü değiştirmez, dolayısıyla merkeze öğretmen ya da öğrencinin konulması bazı sorunları çözmeye rağmen daha güçlü yeni sorunlar doğuracaktır. Buber'e göre merkezde olması gereken şey ilişkidir. Geleneksel eğitimin öğretmen merkezliliği, öğretmeni yetiştiren amaçların apriorik olarak çocuğa dayatılmasını hedeflerken, modern eğitimde sadece çocuğun entelektüel, ahlaki ve estetik güçlerini ilerletmesine yardımcı olur (Tüzer, 2009: 22). Her iki durum da bir sürü sorunu beraberinde getirecektir çünkü dünyayla gerçek bir iştirak söz konusu değildir. Dünya ne sadece entelektüel ve estetik güçlerle gerçekliği anlaşılabilir bir şey ne de toplumun apriorik amaçlarına uygun yaşayarak iştirak edilebilecek bir şeydir. Dünyanın gerçekliğine ancak ben-sen temel kelimesini içeren diyalojik ilişkiyle iştirak edilir. Eğitimin çocuğu anlamlı olarak etkileyebilmesi için diyalojik ilişkinin merkezde olduğu bir eğitim modeli kullanılmalıdır.

Buber diyalojik eğitimi insanları bir topluluğa entegre etmenin tek yolu olarak görmektedir. Diyalog üzerine kurulmuş bir topluluk insanların barış ve karşılıklı saygı içinde yaşayabilecekleri, demokratik şekilde tartışabilecekleri sorunlarını paylaşım yoluyla çözebilecekleri bir topluluktur. Dahası, diyalog üzerine kurulmuş bir topluluk, bireylerin ve topluluğun entelektüel, etik, politik, ekonomik ve ruhsal olarak gelişmesine izin verir çünkü çatışma tehdidini etkisiz hale getirir, belirsizliği ve karmaşayı ortadan kaldırır (Morgan ve Guilherme, 2012: 993).

Freire, yirminci yüzyılın en önemli eleştirel eğitimcilerinden biridir (Giroux, 2010: 715). Dolayısıyla Freire tıpkı Buber gibi modern eğitimin insanları nesneleştirdiğini, insandışılaştırdığını düşünerek eleştirmektedir. Modern eğitimde anlatılan şey değerler ya da gerçekliğin deneysel boyutları olsun, anlatılma süreci cansızlaşmış ve taşlaşmıştır (Freire, 2020: 89). Anlatılma sürecinin cansızlaşması asıl olarak öğretmen-öğrenci ilişkisinde öğrencinin nesneleşmesinden ileri gelmektedir. Nesne ile kurulan ilişki ister istemez beraberinde cansızlaşmayı getirir. Modern eğitimde öğrenciler nesneleştiği için onlara bidon gözüyle bakılır, öğretmenin görevi o bidonları doldurmaktır. Nesneleşmiş öğrenciler için ne yaratıcılıktan ne özgürlükten söz etmemiz mümkündür. Onlar sistemin belirlediği doğrular çerçevesinde doldurulur. Ezenlerin oluşturduğu sistemin değerleri onları kendi olmaktan alıkoyar. Bununla beraber eğitim artık bir çeşit “tasarruf yatırımı” olmuştur. Öğrencilere yatırım nesnelere denilebilir, öğretmenlere ise yatırımcılar. Öğrencilerle, öğretmenler arasında diyalojik bir ilişki yoktur. Öğretmenler adeta tahviller çıkararak öğrencilere yatırım yapar, öğrencilerin özgürlük alanı da bu yatırımları istifleyip yığma şekilleridir (Freire, 2020: 90). Dolayısıyla modern eğitim sistemi artık bankacı eğitim modeline dönmüştür. Bankacı eğitim modelinde bilgi, kendilerini bilen sayanlardan hiçbir şey bilmediği düşünülen öğrenciye verilen bir armağan olarak düşünülür (Yılmaz, 2016: 305). Öğrenci-öğretmen ilişkisi aralarında ki kutuplaşmadan dolayı artık diyalektik bir ilişki olmuştur. Aralarında gerçek bir ilişki olması mümkün değildir çünkü ortada gerçek diyalogu var edecek hiçbir şey yoktur. Bankacı eğitim modeli öğrencilerin yaratıcı gücünü en alt düzeye indirmek ya da yok etmek için uğraşır (Freire, 2020: 90). Çünkü bankacı eğitim sistemi insanların özgür ve yaratıcı olmasını istemez. Eğer insanlar özgürleşirse onları nesneleştiremez, istediği gibi şekilde kullanamaz.

Bankacı eğitim modeli bunu yaparken kendine “insancıl” maskesi takarak insanları otomatlaştırır (Freire, 2020, 93). Otomatlaşan insan kendisinin bir nesne olduğunu anlayamaz bankacı eğitim modeli taktığı maskeyle onu insanlaştırdığını düşünür fakat o artık insandılaşmıştır. Bilinci olmayan bir varlık gibi hayatın akışı içerisinde ona ne verilirse alıp cebine koyar. Bankacı eğitim modeli insanları nesneleştirerek, onlardaki yaşamı değil ölümseverliği körükler (Freire, 2020, 95). Bunları yaparak insanların birbiri ile gerçek diyalog kurmasını engeller. Ölümseverliğin, sevgisizliğin ve nesneleşmenin olduğu yerde, diyalojik ilişki kurmak oldukça zorlaşır. Ancak ezilenler Freire'nin conscientizaçao adını verdiği, insanların sosyal, siyasal ve ekonomik çelişkileri fark edip eleştirel bilinç geliştirmesiyle beraber diyalojik ilişkiye geçebilirler. Diyalojik ilişkiye geçiş ancak çelişkilerin fark edilip, insanlaşma sürecini destekleyen bir eğitim anlayışıyla sağlanabilir.

Diyalog aracılığıyla öğretmen ve öğrenci ortadan kalkar, bunun yerine öğretmen-öğrenci, öğrenci öğretmen ikili kelimeleri gelmektedir. Diyalog temelli bir eğitimde sorumluluğun paylaştığı görülmektedir. Öğretmen artık sadece öğreten konumunda değildir, öğrencilerle diyalog içerisinde kendisine de öğretilen biridir. Öğrenciler ise kendilerine öğretilirken kendileri de öğreten kişiler haline gelmiştir (Yılmaz, 2016: 310). Öğretmen artık sadece öğreten kişi değil, diyalojik ilişki bağlamında aynı zamanda öğrenen haline gelmiştir. Aynı durum öğrenciler için de geçerlidir onlar da artık sadece öğrenen değil, öğreten olmuşlardır (Freire, 2020: 98). Bu bağlamda artık kutuplaşma ortadan kalkarak diyalojik bir ilişki kurulmuş olur. Artık öğrenciler sadece uysal bir şekilde dinleyen nesnelere değil, öğretmenle diyalojik ilişki içerisinde eleştirel araştırma ortağı olurlar (Freire, 2020: 99). Ortaklık diyalojik ilişkinin orada olduğunu bizlere gösterir. Ortaklık, her iki tarafında öğretmen-öğrenci olduğu ilişki tarzıdır. Diyaloğun ege-men olduğu eğitim anlayışı insanları eleştirel düşünmeye yönelterek, dünya ve insan bütünlüğünün kavramasına yardımcı olur (Freire, 2020: 111). Diyaloğsuz iletişim, iletişimsiz eğitim imkânsızdır. Dolayısıyla gerçek eğitim ancak ve ancak diyalogla mümkündür. Diyalog ne kadar gerçekse o kadar gerçek bir eğitim var olmaktadır. Diyaloğcu eğitim kendi amacına uygun olarak inceleme nesnesi olarak hiçbir zaman iletişim halinde olduğu insanı almaz. O insanların gerçekliği paylaştığı düşünce dilini, gerçekliği

idrak ettikleri düzeyleri ve dünya hakkında ki görüşleri inceleme konusu olarak alır. Diyalog insanlara bir şeyler dayatmaz, manipüle etmez ve evcilleştirmez. İnsanlar arasında ki iletişimin temelini oluşturur ve iş birliğini sağlar (Freire, 2020: 188). Diyalojik eğitimle beraber artık ezen-ezilen ilişkisini ortadan kaldıracak bir yol bulunmuştur. Bu bölümde ortaya koyduğumuz üzere, diyalojik ilişki hayatın her alanına nüfuz etmek zorundadır. Eğitim bu alanların başını çeker ve gerçek diyalogla hakikatin kavranması, her iki düşünür için de ancak eğitimle mümkündür.

SONUÇ

Felsefe tarihinin son yüzyılına baktığımız vakit diyalog, öznelarasılık ve iletişim gibi kavramların filozoflar tarafından sıkça konu edinildiği görülmektedir. Önem kazanan kavram ve düşünceler eğitim felsefesi alanında yeni tartışmalar açmış, diyalog kavramı ön plana çıkmıştır.

Bu çalışma Buber ve Freire'nin, diyalog ve diyalojik ilişki kavramını merkeze alan fikirlerinin benzer ve ayrışan yönlerini ortaya çıkarmaktadır. Onların fikirleri arasında bir ayrışmadan ziyade paralellik olduğu görülmektedir. Her iki düşünürün fikirlerinin temelini oluşturan diyalojik ilişkinin insanlık için tek alternatif oluşu aralarında ki bu benzerliğin temelini oluşturmaktadır. Diyalojik ilişki etrafında gelişen düşünceleri gerek özgürlük gerekse sevgi ile bütünleşerek eğitim görüşleri hakkında bize bir çerçeve sunmuştur.

Eğitim bahsiyle beraber çalışma, ana problemimiz olan modern düşüncenin insanı parçalayarak, diyalektik bir ilişkiye gömmesinin insana nasıl dayatıldığını ortaya koymaktadır. Modern düşünce ilk olarak insanı ben-o kelime çiftiyle tecrübe dünyasına hapsederek nesneleştirdiği, ezen-ezilen olarak diyalektik bir ilişkiye mahkûm bıraktığı görülmektedir.

Diyalektik ilişkinin insanı kutuplaştıran ve parçalayan yapısının aksine, diyalojik ilişkinin hem kişiyi hem de karşıdakini tüm gerçekliğiyle ilişkide tutabildiği görülmektedir. İnsanlığın açmazlarının ancak ve ancak diyalojik ilişkinin tahsis edilmesiyle gerçekleşeceği bariz olarak görülmektedir. Diyalojik ilişkinin tahsis edilmesi sürecinde özgürlü-

ğün ve özgürleştirmenin büyük bir önemi olmakla beraber özgürlük gerçek diyalojik ilişki için şarttır. Buber ve Freire özgürlüğün yanında sevgi ve alçakgönüllülüğü vurgulayarak diyalojik ilişkinin duygularla olan ilintisini ortaya koymuşlardır.

Diyalojik ilişkinin dünya üzerinde hâkim olabilmesi, insanlar arasında diyalojik ilişkinin yaygınlaşabilmesi ancak eğitim ile mümkündür. Günümüz eğitim sisteminin insanı nasıl nesneleştirdiği ve gerçek ilişki türü olan diyalojik ilişkiden kopardığı, Buber ve Freire tarafından ortaya açıkça konulmuştur. Çok farklı dünya görüşüne sahip ve farklı coğrafyalarda fikir üreten bu iki düşünürün bu denli benzer fikirler ortaya atmış olması, günümüz açısından bu problemin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Buber ve Freire dışında çalışmada ismi geçen Bakhtin ve Jaspers gibi düşünürler de diyalojik ilişkinin ne kadar önemli olduğu konusunda benzer fikirleri paylaşmışlardır.

Önemi ortaya koyulan bu problemin çözümü için de her iki düşünür benzer çözümler ortaya koymuşlardır. Buber'e göre bu problemin çözümü bir "ben" olarak "sen" ile temasa geçmektir. Sen ile temasa geçen insan ben-sen temel kelimesini söyleyerek ilişki dünyasını kurar. Dünyaya, sen'lere ve en önemlisi kendine iştirak eder. Freire'ye göre ezen-ezilen diyalektiğini sen ile diyalojik ilişki kurarak kaldırır. Ezilenler hem kendini hem ezenleri özgürleştirir. Bu aşamadan sonra artık insandışılama kendini insanlaşma olarak göstermektedir.

Nihayetinde bu çözümler ile beraber diyalektik ilişkiden diyalojik ilişkiye geçmek mümkün olacaktır. İnsanlığın modern düşüncenin parçalayıcı ve nesneleştirici tavrından sıyrılması ancak bu şekilde, gerçek bir ilişkiyle gerçekleşecektir. Gerçek ilişki olan diyalojik ilişkinin dünya üzerinde tahsis edilebilmesi de ancak eğitim ile mümkündür.

KAYNAKÇA

Arnett, R. C. (1986). *Communication and community: implications of Martin Buber's dialogue*. Illinois: SIU Press.

- Bakhtin, M. (1984). *Problems of Dostoevsky's poetics*. (C. Emerson Çeviri ed.). University of Minnesota, Press Minneapolis.
- Bakhtin, M. (1986). *Speech genres and other late essays*. (M. Holquist Çeviri ed.). University of Texas Press.
- Bakhtin, M. (2001). *Karnavaldan romana*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Blenkinsop, S. (2005). Martin Buber: educating for relationship. *Ethics, Place & Environment: A Journal of Philosophy & Geography*, 8(3), 285-307.
- Buber, M. (1957). *Pointing the way: collected essays*. New York: Humanity Books.
- Buber, M. (2000). *Tanrı tutulması*. (A. Tüzer, Çeviri ed.). Ankara: Lotus Yayınevi.
- Buber, M. (2002). *Between man and man*. (R. Smith, Çeviri ed.). Routledge Classics.
- Buber, M. (2003). *Ben ve sen*. (İ. Palsay, Çeviri ed.). Ankara: Kitabiyat.
- Cohen A. (1979). Martin Buber and changes in modern education. *Oxford Review of Education*, 5(1), 81-103.
- Çermik, H.; Güner, N. (2017). Martin Buber'in eleştirel bakış açısından hareketle öğretmene ilişkin oluşturulan metaforların analizi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 79-98.
- Çınar, A. (2006). Martin Buber'de varoluş ve etik: 'ben-sen' ilişkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4(12), 9-27.
- Erdem, H. H. (2003). Karl Jaspers'in felsefesinde iletişim üzerine bir araştırma. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(1), 167-174.
- Ertürk, S. (1972). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Yelkentepe Yayınları.
- Freire, P. (2020). *Ezilenlerin pedagojisi*. (D. Hattaoğlu, E. Özbek Çeviri ed.). Ayrıntı, İstanbul.

- Giroux, H. A. (2010). Rethinking education as the practice of freedom: Paulo Freire and the promise of critical pedagogy. *Policy Futures in Education*, 8(6), 715-721.
- Gordon, M. (2011). Listening as embracing the other: Martin Buber's philosophy of dialogue. *Educational Theory*, 61(2), 207-219.
- Gürsel-Bilgin, G. (2020). Freirean dialogue: an effective pedagogy for critical peace education. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 16(2), 139-149.
- Holopainen, M. J. (2010). *Outcomes of dialogic communication training on a city government management team*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). San Jose State University the Faculty of the Department of Communication Studies, Washington.
- Levinas, E. (1989). *Martin Buber and the theory of knowledge*. Blackwell: The Levinas Reader.
- Mengüşoğlu, T. (2015). *İnsan Felsefesi*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Miller, G. D. (1998). *Negotiating toward truth: The extinction of teachers and students*. Atlanta: Rodopi Press.
- Morgan, W. J.; Guilherme, A. (2012). I and Thou: The educational lessons of Martin Buber's dialogue with the conflicts of his times. *Educational Philosophy and Theory*, 44(9), 979-996.
- Nesterova, S. (2017). *Hans-Georg Gadamer'in hermeneutiğinde bir anlama modeli olarak diyalog*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özşenler, S. (2018). Konuşma edimi kuramına diyalog temelli yaklaşım: Sıla Gençoğlu'nun demeci üzerinden bir analiz. *Journal Of International Social Research*, 11(60), 1040-1052.

- Rule, P. (2011). Bakhtin and Freire: dialogue, dialectic and boundary learning. *Educational Philosophy and Theory*, 43(9), 924-942.
- Sennett, R. (2012). *Beraber*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tüzer, A. (2009). Varoluşçu düşünür Martin Buber'in diyalog felsefesi ve bu felsefi yaklaşımın eğitim açısından uzanımları. *Felsefe Ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), 18-39.
- Ulukütük, M. (2011). Martin Buber ve Hans Georg Gadamer'in felsefelerinde ben-sen ilişkilerinin ahlaki açılımları. *Birey ve Toplum Dergisi*, 1(1), 97-110.
- Ünder, H. (1994). Sokratik diyalog. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 27(2), 639-658.
- Yılmaz, Z. (2016). Paulo freire'nin felsefesinde özgürleşmenin aracı olarak eğitim. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(22), 299-313.

